

nevšečnosti, s katerimi se je srečavala ne le pri obisku arhiva, ampak tudi pri pisanju zgodovine "iz gradiva".

Knjiga na razmeroma malo straneh pove veliko, in če bi jo hotel kdo natančneje predstaviti, bi potreboval precej več filozofskega in teoretično-zgodovinskega znanja, kakor ga premorem jaz. Misel Fargeve se namreč v precejšnji meri navezuje na misel zgodovinarjev in filozofov, kot so Robert Mandrou (1921), Michel Foucault (1926-1984), Michel de Certeau (1925), Paul Veyne (1930), Paul Ricoeur (1913) in Jacques Rancière (1940).⁵ Med naštetimi sta Fargevo najbolj zaznamovala Mandrou s "kritično bistrumnostjo" in, globlje od Mandrouja, znameniti Foucault z zanj značilno "sarkastično, ikonoklastično ter ustvarjalno inteligenco".⁶ Arlette Farge odkrito priznava vpliv obeh, pri čemer zase pravi, da je bolj "divja tatica" kakor njuna učenka.⁷ Zlasti Foucaultov odnos do arhivskih dokumentov jo, kot poudari v nekem intervjuju iz leta 2000, "vedno spremlja".⁸ Zdi se, da sta ji posebej blizu Foucaultova stavka: "Priznam, da so me te 'novice', ki so nenadoma, po dveh stoletjih in pol vstale iz tišine, navdale z več žara kakor tisto, čemur navadno rečemo leposlovje [...]. Če sem jih uporabil, je to nedvomno zaradi vznemirjenosti, ki jo občutim, kadar se v tistih nekaj stavkih [...] srečam z neznatnimi, v pepel spremenjenimi življenji."⁹ Aplikacija pojmov – kot "izjava" (l'énoncé), "dogodek" (l'événement), "diskurz" (le discours), "vednost" (le savoir), "konstrukcija" oziroma "dekonstrukcija" (la construction, la déconstruction), "prostor" oziroma "mesto", "kraj" (lieu), "pisava" (l'écriture), "pripoved" (récit), "singularnost" (singularité), "časovnost" (temporalité)... in navsezadnje "arhiv" (l'archive, les archives) – kaže, da sodi Fargeva v več pogledih v krog tistih francoskih zgodovinarjev, katerih stališča o resnici ali resnicah in resničnem kritično povzema Antoine Prost v zadnji številki revije *Le Débat* leta 1996.¹⁰ Tudi teme njenih študij, na primer javno mnenje, trpljenje tistih, o katerih zgodovina malo govori ali pa sploh ne, napetosti med spoloma ipd., zrcalijo vplive dela sodobnega francoskega zgodovinarstva in filozofije. Kljub temu deluje pisanje Arlette Farge, kolikor mi ga je uspelo spoznati, sveže in prepričljivo. Da pa so njena miselna obzorja preširoka za okvir pričujoče knjižne "ocene", potrjujeta zlasti njena zadnja večja

prispevka: knjiga o "dialogu med fotografijami sedanjosti in arhivi preteklosti" – *Soba z dvema posteljama in čevljar iz Tel-Aviva* ter *Zapeljevanje in družbe. Zgodovinski pristopi* – zbornik, nastal kot plod sodelovanja s Cécile Dauphin in drugimi sodelavci posebne skupine za raziskovanje zgodovine žensk.¹¹

Ne glede na to, da delamo arhivisti z različnim gradivom, različnim tako po vsebini, obliki in času nastanka, smo svoje delo najbrž vsi že kdaj občutili kot naporno ali duhomorno. Arhivski dokumenti so se nam verjetno vsaj kdaj zazdeli preštevilni, dolgočasni ali povsem nerazumljivi. *Le Goût de l'archive*, knjiga, ki bi jo bilo morda dobro v celoti prevesti v slovenščino, ne obljublja "odprave" takšnih občutij in izkustev. Toda pokaže na nekaj, kar utegne poglobiti in razširiti naš pogled na "stare papirje" – na dejstvo namreč, da je v njih pokopano življenje, ki čaka, da ga prebudimo, pa čeprav za začetek le z arhivskimi popisi in inventarji. Za Arlette Farge, rojeno v pokrajini pesnika Arthurja Rimbauda, je svet arhivskih virov izrazito vizualen in njen jezik posledično poln slikovitih metafor. Naj bo čim bolj nazoren in sugestivni tudi jezik arhivistov in zgodovinarjev, med nami vsemi pa naj bo, če se izrazim nekoliko patetično, čim več občutka za očarljivo bogastvo arhivskih virov.

Lilijana Žnidaršič Golec

Lilijana Žnidaršič Golec, Duhovniki kranjskega dela ljubljanske škofije do tridentinskega koncila, Acta Ecclesiastica Sloveniae 22, Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2000, 385 strani

Namen v slovenskem (cerkvenem) zgodovinarstvu uveljavljene zbirke Acta Ecclesiastica Sloveniae, ki jo urejuje dr. Metod Benedik, je predvsem objavljanje neznanih ali malo znanih in teže dostopnih virov za slovensko cerkveno zgodovino, zato je delo Lilijane Žnidaršič Golec v tem pogledu redka, a – moramo se strinjati z urednikom zbirke – upravičena izjema, saj je nastalo na podlagi malo znanih in zlasti premalo upoštevanih virov.

Avtorica se v raziskavi – predelani in dopolnjeni doktorski disertaciji (izpuščeno je uvodno poglavje z naslovom Evropa, nemško cesarstvo in Kranjska okrog 1460–1560, dodani oziroma razširjeni pa navedki iz arhivskega gradiva in v prilogah objavljeni dokumenti) – posveča vprašanju identitete duhovnikov, ki so v prvem stoletju obstoja ljubljanske škofije delovali na tistem delu škofijskega ozemlja, ki je ležalo v deželi Kranjski. Le-ta je bila v tem času teritorialno že bolj ali manj dokončno izoblikovana – utihnila je centrifugalna sila grofov Celjskih in Wallseejev – a notranje precej heterogena, saj je bila ta Kranjska s priključenimi gospostvi pisana dediščina

⁵ Glede tega prim. Arlette Farge, *Des lieux pour l'histoire*, Paris 1997, str. 7 sl.; Michel de Certeau, *The Writing of History*, New York 1988; Paul Veyne, *Kako pišemo zgodovino: pojem intrige*, v: *Vsi Tukididovi možje* (ured. Oto Luthar), Ljubljana 1990, str. 21 sl.; <http://www.zrc-sazu.si/www/fi/fieng.html> (J. Rancière).

⁶ Arlette Farge, *Des lieux pour l'histoire*, str. 8. O Foucaultovi misli pregledno Mladen Dolar v spremni besedi k Michel Foucault, *Vednost - oblast - subjekt*, Ljubljana 1991, str. VII–XXXIV.

⁷ Arlette Farge, *Des lieux pour l'histoire*, str. 7.

⁸ Bulletin de la SFP, 7. serija, št. 8, julij 2000, str. 13.

⁹ Arlette Farge, *Le Goût de l'archive*, str. 43.

¹⁰ Antoine Prost, *Histoire, vérités, méthodes. Des structures argumentatives de l'histoire*, v: *Le Débat*, št. 92, november-december 1996, str. 129–131.

¹¹ Osnovne podatke o obeh delih je dobiti na <http://www.librairie-alinea.fr/archive/2000/farge.html> oziroma <http://www.cnrs.fr/SHS/Pinfo/publis/ledaf.htm>.

posesti, ki so jih Habsburžani v poldrugo stoletje dolgem dinamičnem procesu pridobili na račun oglejskega patriarha, goriških in celjskih grofov, Devinskih-Wallseejev in še nekaterih. Predmet raziskave so nadalje tudi beneficijati, ki so uživali zgolj dohodke, niso pa opravljali svoje službe (božje), torej ljudje, ki sploh niso bili posvečeni, a so bili pod jurisdikcijo ljubljanskega škofa. Citirana "stara" literatura dokazuje, da se s to problematiko vsaj pri nas dolgo nihče ni resneje ukvarjal, pa tudi avtorica v uvodu opomni, da na marsikatero vprašanje zaradi stanja virov ni mogoče zadovoljivo odgovoriti. Dela se je bilo treba lotiti; in to s pogumom. Knjiga z drugimi besedami ponuja izbor in analizo podatkov za 268 škofijskih duhovnikov, ki so v času od ustanovitve škofije do konca tridentinskega koncila (1461–1563) delovali na delu škofijskega ozemlja, ki je politično-upravno sodilo v deželo Kranjsko. Sestavljajo jo trije osrednji sklopi: ustanovitev in obseg ljubljanske škofije (str. 23–59), ljubljanski stolni kapitelj (60–154) ter duhovniki (155–226).

I. Ustanovno listino cesarja Friderika III. z dne 6. decembra 1461 je 6. septembra naslednjega leta potrdil papež Pij II. (Enej Silvij Piccolomini, prej Friderikov tajnik). Ker je bilo v poznem srednjem veku ustanavljanje škofij izključno papeška pravica, je v tem primeru videti redko izjemo, ki pa je razumljiva zaradi precej osebnega odnosa med Friderikom in Piccolominijem ter tudi nekakšnega konkordata med cesarstvom in papeštvom iz leta 1448. Pij II. se je občasno imenoval kar "cesarski papež".

Razen župnije sv. Nikolaja pri Beljaku s podrejenimi vikariati, ki je bila izločena iz salzburške nadškofije, je ljubljanska škofija nastala na cerkveno oglejskem ozemlju. V ustanovni listini je cesar določil, naj bodo pri cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani škofijski sedež in poleg škofa prošt, dekan, deset kanonikov in štirje kapiteljski vikarji. Pravico do prezentacije škofa, prošta, dekana, devetih kanonikov in vseh vikarjev je ustanovitelj pridržal sebi in svojim naslednikom (kranjskim vojvodam), patronat nad enim kanonikatom pa je prepustil škofu. Z inkorporacijo benediktinske opatije v Gornjem Gradu, gradu Goričane in več župnij je škofiji zagotovil materialno podlago, škofu in kapitelju je podelil pravice mesta Ljubljane, namenil pa tudi enake pravice in privilegije, ki so pripadale drugim škofijam v Friderikovih deželah. V zameno so bili dolžni deželnemu knezu obljubiti zvestobo, pokorščino in spoštovanje. Čez devet mesecev je bila Friderikova ustanova s papeško bulo cerkvenopravno potrjena, 10. septembra 1462 pa so bili ljubljanski škofje, kapitelj in njihova služinčad izvzeti iz sodne oblasti oglejskega patriarha. V tem delu študije se seznanimo še z začetnimi težavami nove škofije (odporom gornjegrajskih menihov, ki je vodil do razpusta opatije v letu 1473, in vprašanjem sufraganstva, pri čemer se ljubljanski škofje niso imeli za oglejske sufragane, temveč za neposredno podrejene svetemu sedežu; Rim se je postavil na stran Ljubljane – v svojo korist), natančno pa je definiran tudi obseg škofijskega ozemlja.

II. Poglavje o stolnem kapitelju je najboljše. Obravnava dolžnosti kapitelja po ustanovni listini in njegovih statutih, posveča se njegovi sestavi oziroma članstvu, notranji hierarhiji (prošt, dekan, kanoniki, vikarji, leviti), številu kanonikov (poleg prošta in dekana naj bi jih bilo deset, a jih dejansko nikoli ni bilo toliko). Lilijana Žnidaršič Golec se posebej posveti pomembnemu vprašanju prvega prošta, dekana in kanonikov ter ponuja zelo koristen biografsko-problemski prikaz proštov v obravnavanem obdobju, od prvega Lenarta Jamnizerja do Matije Latomusa kot zadnjega. Pri tem prikazu so jo usmerjali razni sezname, ki pa so povečini šele iz 18. stoletja in so tudi sicer vse prej kot zanesljivi. Zato je toliko pomembnejše, da njen prikaz proštov, pa tudi prikaz dekanov, ki mu sledi, krasi bogata dokumentiranost v primarnih virih oziroma virih prve roke.

Čeprav je bilo bogoslužje osnovna dejavnost kapitelja, se ni bilo mogoče izogniti predstavitvi kapiteljskega gospodarstva, njegovemu premoženju, dohodkom in izdatkom, v pretežni meri na podlagi najstarejšega kapiteljskega urbarja, ki z vrzeljo 1519–1530 zajema obdobje 1494–1536.

V zadnjem delu tega vsebinskega sklopa je govor o odmevu (protestantske) reformacije v ljubljanskem stolnem kapitelju. Prve sledove le-te je moč zapaziti že leta 1533, njen vrh v obravnavanem obdobju in hkrati tudi že padec pa je znani proces proti petim ljubljanskim reformatorskim pridigarjem (Mertlič, Wiener, Trubar, Dragolič, Rokavec) v letu 1547, po katerem je bila protestantska reformacija izrinjena (omenjeni reformatorji so bili izgnani ali kako drugače onemogočeni) iz kapiteljskega/stolnega kroga.

III. Glede števila svetnih duhovnikov je ljubljanska škofija sledila splošnemu trendu v zahodni Cerkvi, ki je beležil proces naraščanja do dvajsetih let 16. stoletja, nato pa je sledil proces upadanja. Večina duhovnikov je bila, sodeč po priimkih oziroma krajevnih oznakah, Kranjcev, prav tako so bili iz kranjskih rodbin vsi škofje. Tem avtorica za bolj celostno podobo posveti premalo pozornosti, zlasti kar zadeva prvega, Žiga Lamberga. Tujce se detektira predvsem med imetniki prebend in beneficijev, s katerimi je deželni knez kot patron nagrajeval zaslužne posameznike.

Posebno podpoglavje je namenjeno vprašanju vzgoje in izobrazbe duhovnikov; tako tiste, ki jo je bilo mogoče pridobiti v stolni šoli pri sv. Nikolaju ali (na cerkvenoglasbenem področju) v Gornjem Gradu, kot tudi študiju na kateri izmed univerz (največ na Dunaju in v Padovi). Avtorica argumentirano zavrača mnenje, ki se je v ozračju črno-bele negativne podobe o duhovščini v obravnavanem obdobju ukoreninilo v zgodovinopisju slovenskega prostora, da namreč večina duhovnikov pred tridentinskim koncilom ni študirala na univerzah. Nadalje nam predstavi študij teologije in cerkvenega prava v tistem času, duhovniške knjižnice, posvečenjje, s posameznimi konkretnimi primeri pa plastično in življenjsko še gmotno stanje župnikov, vikarjev, duhovnih pomočnikov in beneficijatov. Nenazadnje so bile številne nepravilnosti, ki jih viri zaznajo ob duhovščini (krčmarjenje, simonija),

prav posledica njenega gmotnega stanja. Teže bi to trdili za pravno življenje in disciplino, ki sta duhovito predstavljena – v teoriji in praksi.

Trem osrednjim vsebinskim sklopom sledijo biogrami za 268 duhovnikov, od katerih so nekateri znani le po imenu; razvrščeni so abecedno. Pri njihovem sestavljanju je bila dana prednost primarnim virom, kjer to ni bilo mogoče, pa se je avtorica oprla na sekundarne vire in literaturo. Dodan je praktičen pregled duhovnikov in beneficiatov po krajih.

Nadvse dobrodošla novost (z ozirom na besedilo disertacije) so priloge, v katerih so objavljeni doslej povečini neznan dokumenti (19), ki skušajo (in jim to uspeva) po svoji razvrstitvi odražati oziroma ilustrirati zgradbo besedila. Med drugim je objavljena Friderikova ustanovna listina, ki se je ohranila kot insert v transumptu iz leta 1599. Izvirnik ustanovne listine namreč ni ohranjen, pač pa prepis, ki ga je kralj Maksimilijan I. izstavil leta 1496 (ne 1494, kot se je pomotoma zapisalo v knjigo; prim. str. 37, op 96). Dalje spoznamo papeževo potrditveno bulo cesarjeve ustanovitve ljubljanske škofije (6. 9. 1462) in bulo o eksempciji (izvzemu izpod sodne oblasti oglejskega patriarha) ljubljanskega škofa in kapitlja. Te tri (št. 1–3) tako imenovane ustanovne listine so bile med tu objavljenimi dokumenti doslej edine že objavljene. Objavljen je na primer tudi prepis najstarejšega v celoti ohranjenega kapiteljskega statuta iz leta 1519 (št. 8) in kapiteljske konstitucije iz leta 1533, v katerih že odmeva reformacijsko gibanje (št. 9).

Knjigo zaokroža pregled arhivskih virov, ki jih je avtorica izbrskala v domačih in tujih arhivskih ter knjižničnih institucijah – največ seveda v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani in Arhivu Republike Slovenije – ter seznam objavljenih virov in literature, ki obsega blizu 280 naslovov. Ta podatek naj bo le eden izmed numeričnih dokazov resnosti in vneme, s katero se je avtorica lotila raziskave. Ker je od zagovora doktorske disertacije do izida knjige preteklo le osem mesecev, je verjetno v pomanjkanju časa iskati vzrok, da knjiga nima indeksov. Če že biogrami do neke mere nadomestijo osebni indeks, bi bilo dobro pristaviti še krajevni in predvsem stvarni indeks, pri čemer je resnici na ljubo treba povedati, da se zadnjega zaradi kočljivosti priprave veliko strokovnih del izogiblje.

Sicer lahko rečemo, da je študija pregledno in smiselno razdeljena na poglavja in podpoglavja, v opombah pa pogosto zasledimo kazalke, ki opozarjajo na povezave z ugotovitvami v drugih (pod)poglavjih. Razvidno je, da je besedilo razmeroma dolgo nastajalo in zorelo; potrpežljivo je v zrelo celoto povežalo mnogo podrobnosti. Za to je bilo treba pregledati veliko gradiva in imeti dober pregled nad njim. Opombe so izčrpne – ko gre za citiranje preveč splošnih, za zgodovinarja kar osnovnošolskih stvari, morda celo nepotrebne – in s podrobno dokumentiranostjo omogočajo kritično preverljivost trditev ter prinašajo tudi pojasnila pojmov, ki jih zasledimo v osnovnem besedilu. Jezik je tekoč in bogat, vendar pričakuje bogato terminološko znanje.

Pričakovati je, da bo knjiga Lilijane Žnidaršič

Golec – kot večina resnih zgodovinopisnih del – našla le malo res zainteresiranega bralstva. A to je že druga zgodba. Zgodba slovenskega oziroma zgodovinopisja nasploh. Nam preostane le, da kolegici Lilijani čestitamo za res zrelo delo in ji zaželimo še veliko raziskovalnih ter drugih strokovnih zmag.

Andrej Nared

IFLA načela za hrambo knjižničnega gradiva in ravnanje z njim, Bibliothecaria 7, Filozofska fakulteta v Ljubljani in Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 2000, 122 strani

Denimo, da se znajdete v vlažnem, kiselkasto za-tohlem, temačnem ali morda preosvetljenem prostoru s številnimi policami, ki se šibijo pod težo prahu, knjig, foliantov, kartonskih škatel, fasciklov, zemljevidov, arhivskih map, porumenelih papirjev ... Nekaj iščete, zase ali za druge. Mogoče samo vračate pregledano in odrabljeno gradivo, ali pa skušate odkriti še kaj praznega prostora za skladiščenje. Prostor je res neprijeten, vendar so v njem shranjene stvari, ki vam nekaj pomenijo. Potrebujejo pa jih tudi drugi, torej so širšega (družbenega, morda kulturnega, zgodovinskega in nacionalnega) pomena in vam je zaupana skrb zanje. Medtem ko se vaša pljuča borijo s plesnivim vzduhom, ki sili h kašlju in kihanju in očitno ne more koristiti shranjenemu gradivu, ter se zaradi neprijetne kožne srbečice neobvladano praskate, vas najbrž mora presvetiliti misel, da je treba takoj nekaj storiti.

Vsakomur, ki se pri svojem delu srečuje s takimi in podobnimi okoliščinami in želi v zvezi z njimi nekaj ukreniti, je zagotovo v pomoč odlična knjižica *IFLA načela za hrambo knjižničnega gradiva in za ravnanje z njim*, ki je lani izšla tudi pri nas. IFLA, Mednarodna zveza bibliografskih društev in ustanov, je edicijo z napotki in priporočili za materialno varovanje raznovrstnega knjižničnega gradiva dopolnjeno izdala že tretjič, pri nas pa sta jo založila Oddelek za bibliotekarstvo na FF v Ljubljani in Arhiv Republike Slovenije. Nobeden od teh podatkov ni zanemarljiv. Gre namreč za temeljito prečiščeno, strokovno sijajno utemeljeno, vendar vsakemu povprečno izobraženemu strokovnemu delavcu ali sploh vsakršnemu zainteresiranemu nespecialistu razumljivo napisano delo o tem, kako načelna stališča o materialnem varovanju in zaščiti gradiv učinkovito udejanjiti v praksi. Knjižica torej ni namenjena le bibliotekarjem, čeprav očitno ustreza zahtevam kakovostnega strokovnega učbenika. Kajti s hranjenjem in varovanjem tradicionalnih knjižničnih gradiv, torej knjig in drugih tiskanih ali rokopisnih zapisov na papirju in pergamentu, se ukvarjajo tudi arhivisti. Podobno kot bibliotekarjem se jim v sodobnem času kopičijo »netradicionalna« gradiva in zapisi na vizualnih in avdio-vizualnih nosilcih, na primer fotografsko in filmsko gradivo, vinilne plošče, kasete, diskete, računalniški koloti in laserske plošče,